

PENGE

Af Knud J. Holdt

Da sidste istid havde sluppet sit greb i Nord-Europa (Skaane/Sjælland) for 12.000 år siden, begyndte der at ske vidtrækkende forandringer længere mod syd i Vest-Asien, hvor nogle jæger- og samlergrupper gik nye veje. I stedet for at jage vildtet i stadigt fjernere egne, kunne man jo tæmme nogle flokdyr og holde disse nær bopladsen som fødereserve.

Og hvorfor ikke gøre noget lignende med planterne, så man slap for at slide fodsålerne til blods på lange vandringer efter planteføde, som den konkurrerende stamme så måske alligevel havde snuppet for næsen af én. Agerbrug og domesticering blev således den nyeste mode.

For europæisk kultur fandt dette spring sted i Levanten nær den syriske orken - i fodbjergene foran Taurus og Zagros bjergkæderne og i sprækkedalen ved Jordanfloden og Dødehavet. Bofasthed og ejendomme gjorde det herefter nødvendigt at berede sig på væbnet forsvar, for at ikke udenforstående skulle rove de nøjsommeligt oparbejdede goder (forrådet).

For at vedligeholde tålelige relationer til nabogrupperne begyndte man at udveksle gaver og siden at handle med hinanden. Noget for noget. Byttehandel med værdifulde råvarer og prestigeobjekter. Fokus blev rettet på, hvad der let kunne transporteres, og på noget, de fleste anerkendte som betalingsmiddel. Ædelmetallerne kom efterhånden på banen - men for disse obsidian (vulkansk sten) med de superskarpe skæreflader. En begyndende tuskhandel uden mønter så dagens lys.

I Nærøsten virker det, som om det var de tidlige templer, der stod for fælles-økonomien: fordeling af fødevarer og betaling af arbejdslønninger ved fællesprojekter (vedligeholdelse af overrislings-systemerne m.m.). Det er svært at adskille verdsligt og sakralt på den tid (for skriftens opkomst), så tolkningen bygger udelukkende på arkæologiske fund og almindelig historisk logik.

Bureaukrati blev efterhånden en nødvendighed for at holde styr på den stadigt voksende arbejdsstyrke og fødevarerepoterne. Her ligger oprindelsen til skriften, i hvert fald hos sumererne i Mesopotamien. Dette nye regneredskab (proto-skriften) kunne så sidenhen i en mere udviklet form tillige bruges til at nedskrive myter, historier og annaler. Den tidlige skrift var således oprindeligt tænkt som et middel til at holde styr på tal og mængder (en tidlig "computer"), således at man kunne få overblik over de mange munde, der skulle mættes med høstede planter og dræbte husdyr.

I bofastheden lå kimen til forsvars- og angrebskrig; og da magtfulde herskere i Mesopotamien og Ægypten begyndte at underlægge sig naboer langs floderne, var de første egentlige imperier skabt. Krig blev fulgt af plyndring, dvs. erhvervelse af goder uden handel.

Krosus guld-mønt

Mesopotamien, Levanten og Ægypten er ikke de eneste tidlige "højkulturer"; men da det er her, "europæisk kultur" har sine rødder og er vokset frem, vil fokus for os vesterlændinge naturligt nok især være på udviklingen i dette område. Over Lilleasien/Hellas og gennem Middelhavet rykkede tyngdepunkterne med tiden vestover og siden nordpå.

Efter at kvæghold (småkvæg og storkvæg) var blevet almindelig, blev denne bevægelige kødresourcelocalitet som betalingsmiddel og målestok for rigdom. Latinens pecunia betyder "penge, ejendom, rigdom" (det pekuniære), men ordet kommer af pecu, der betyder "(små) kvæg", og som i øvrigt etymologisk er identisk med gotisk faihu (penge, formue), tysk vieh og dansk fæ (som i folk og fæ).

I tiden efter romersk oldtid frestod der i frankeriget en styreform, som ofte kaldes feudalisme; og også i denne betegnelse gemmer sig ordet for kvæg, der i den rekonstruerede "ur-indoeuropæiske" form var *peku og på "proto-germansk" *fehu. Byttehandel og kvæg som betalingsmiddel var således gangbar langt op i tiden. Men var der mon ikke en nemmere måde at drive handel på?

Prestigeobjekter og ædelmetaller fyldte ikke så meget og var lettere at transportere over større afstande. Sølv, kobber og guld blev i den tidlige fase afregnet efter vægt. Det akkadiske ord siqlu (samme ord som hebraisk shekel) angiver således oprindeligt vægten af et bestemt rummål korn (byg), men blev siden brugt som værdienhed. Noget lignende gør sig gældende med det engelske ord pound, som i øvrigt markeres med et L-tegn, der er en forkortelse af latinens libra (vægt). Sml. også den spansksprogede møntbetegnelse peso (egl. vægt, tyngde) og græsk talent.

Talent er det græske ord for en oprindeligt babylonisk (sumerisk) vægt/værdi-enhed, der kunne opdeles i 60 mina, og en mina igen i 60 shekel. Det græske tálanton betegner "det, der bærer eller vejer", dvs. vægtskål (aktiv). Eller "det vejede", dvs. vægt- eller værdienhed (passiv). Et talent i betydningen "særlig færdighed" har sin oprindelse i en af Jesu lignelser (Matthæus kapitel 25).

Tiltro

En central faktor i forbindelse med udveksling af betalingsmidler er tillid (engelsk: trust). Er guldet rent eller blandet med andre metaller? Er der klippet i mønten? Er pengesedlen falsk? Har man tiltro til magthaverne? Er betalingskortet

kopieret? Kan man stole på bankernes elektroniske pengehåndtering? Er internettet sikkert? En gammel problematik.

Da bystaterne i Lilleasien og Hellas dukkede frem af tågen i 600-årene f.Kr., skete der noget afgørende nyt i måden at handle på. Mønter kom på banen.

Metalstykker fik påført bil- leder, bogstaver eller tegn som tillidsskabende foranstaltning og kunne derefter bruges i forbindelse med vareudveksling.

I Lydien i Lilleasien fandt man guld i betydelig mængde, hvorfor mønter herfra blev præget i guld, da Krosus var konge (f. 595 f.Kr., regeringstid 560-546 f.Kr.). Da perserne erobrede Lilleasien, fik de smag for mønt-økonomi; og så var spillet kørende op gennem hellenistisk og romersk tid - og efterfølgende. Skattens mønt blev et centralt tema.

Men tillid til betalingsmidlet var afgørende. Det havde man i de tidlige mesopotamiske samfund fra 5. og 4. årtusinde f.Kr. klaret ved at lade centrale templer fungere som skatkamre og fødevarerlagre. Tempeltjenester og religionen skulle sikre tilliden til, at tingene gik retfærdigt til.

På engelsk hedder penge money, og dette ord er via oldfransk lånt ind fra latinens moneta, der betegner et møntværksted. Moneta ("den advarende" eller "rådgivende") var et tilnavn til den romerske gudinde Juno, der havde et tempel på Capitolinerhøjen i Rom, i hvis nærhed møntfremstillingen foregik fra 273 f.Kr. Altså et eksempel på, at religionen var garant for tilliden til møntvæsenet. Latinens moneta ligger til grund for dansk mønt, tysk münze og spansk moneda - alle med samme betydning, mens engelsk mint har bevaret den ældre betydning: møntværksted. Det, der vedrører pengesystemets overordnede stabilitet, kaldes på engelsk monetary policy.

At mønter blev præget, vidner det engelske ord coin om, idet det oprindeligt betyder "kile" eller "stempel" brugt ved møntfremstillingen. Coin kommer af latinens cuneus, "kile", der også indgår i det engelske ord for den sumerisk opfundne kileskrift (cuneiform). Mønter fik med tiden konkurrence fra pengesedler, derefter betalingskort og nu internettransaktioner.

Begrænsede midler

På nudansk er den gængse betegnelse for betaling ordet penge. Det er en forkortelse af penning, der genfindes i

Juno Moneta solvmønt

tysk pfennig (brugt i Sønderjylland før Genforeningen i 1920) og engelsk penny. Ordet er formentlig indlånt i dansk fra oldengelsk eller oldfrisisk; og det til grund liggende sprog billede er "lille pande".

Penge er i sit væsen et middel til at erhverve sig varer eller goder og kan ikke spises. De dominerer meget, men byttehandel og ventetjenester er ikke derved ophørt med at eksistere, bl.a. udtrykt i talemåden "den ene tjeneste er den anden værd". En række ordsprogsagtige vendinger handler om penge, f.eks.: høflighed koster ingen penge / penge vokser ikke på træerne / tid er penge / penge er runde, for at de kan rulle / pengene sidder løst / penge lugter ikke / elskov uden penge varer ikke længe. Penge styrer verden, hedder det sig; men er det nu også hele historien? Kan man købe visdom for penge? Eller sandhed? Eller uvisnelig hæder?

I en lille forening som Skånsk Fremtid er det naturligvis en væsentlig forudsætning for foreningens eksistens, at medlemmerne gennem årene har været villige til at betale deres kontingent. Nogle virkeligt trofast. Hvad der dog også skal fortælles er, at denne indtægtskilde i ikke uvæsentlig grad gennem hele foreningens levetid er blevet suppleret ved, at flere bestyrelsesmedlemmer i nøgleposition har ofret megen tid og ikke ubetydelige pengebeløb for at foreningen kunne fungere blot nogenlunde tilfredsstillende.

Der er på intet tidspunkt i foreningens 24-årige historie ydet pekuniært tilskud fra offentlige kasser eller private fonde. Derfor har aktivitetsniveauet været bestemt af de begrænsede midler, som foreningen har haft at gøre godt med. Dette er måske af nogle medlemmer blevet tolket negativt og kan forklare et vist frafald blandt betalende medlemmer. Men sådan har vilkårene nu engang været.

Det officielle Danmark har kun vist ringe interesse for Skånelandene med de gammeldanske rødder, nærmest ignoreret dem eller ligefrem affærdigende omtalt dem som (Syd)Sverige. Dette statsanknede hukommelsestab er den væsentligste begrundelse for Foreningen Skånsk Fremtids eksistens. Har foreningen selv en fremtid? Det vil vise sig.

